

TIDSSKRIFT FOR
DANSKDIDAKTISK FORSKNING

Stor drama med de små

– en afhandling om kunstbaseret udforskning af yngre elevers møder med billedbøger i folkeskolens litteraturundervisning

*Af Thomas Roed Heiden, ph.d., lektor, UCL Erhvervsakademi og Professionshøjskole
Forsvaret fandt sted på Aarhus Universitet, DPU i Emdrup, d. 4. april 2025*

Projektets begyndelse: En sammenfiltret verdensforståelse

I afhandlingen undersøger jeg forskningsspørgsmålet, *hvad der sker, når indskolings elever fortolker litteratur med procesdrama i den danske folkeskoles danskfag*. Det gør jeg med udgangspunkt i en posthuman verdensforståelse, hvor levende agenter som mennesker, dyr og planter sammenfiltres med ikke-levende agenter som tekster, ideer og ting, og konstant bliver til som noget nyt. Det betyder, at virkelighed/fiktion, elev/lærer og forsker/forskningsdeltager ikke er tydeligt adskilt i undervisnings- og forskningsprocesserne i afhandlingen, men flyder sammen og skaber nye ideer, indlevelser og måder at være i verden på ved at bevæge sig med hinanden. Afhandlingens forståelse af verden som sammenfiltret rhizom er visualiseret i (billede 1), hvor elever, billedbøger, planter, bogstaver, tårer og en masse andre ”ting og sager” bevæger sig rundt med hinanden og gennem hinanden som nye tilblivelser.

Billede 1: Stor drama med de små -rhizomet
(illustration: Klara Espersen)

Når noget ”sker” som begivenhed i afhandlingens rhizomatiske verdensforståelse, er det et betydningsfuldt møde med dansk-undervisningen, som sanseligt griber både indskolingseleverne, lærerne og mig som forsker. Disse begivenheder er afhandlingens empiriske materiale. Det, der ”sker”, er fælles sanselige møder med billedbogen som den tekst, vi fælles fortolker med krop og stemme i begivenheden. Billedbogen gør noget med os, og vi gør noget kropsligt med billedbogen i fortolkningsprocessen. Vores fælles handlende fortolkning af billedbogen med krop og stemme sker gennem procesdrama, som er en kunstbaseret metodik med æstetiske formudtryk som f.eks. aktiviteter med lærer-i-rolle, den varme stol eller dramatiske tableauer. Jeg kalder det *betydningsskabende performance*; altså en fælles skabelse af mening med kropslige og sanselige handlinger. Således udforsker jeg i afhandlingen de vilde, uforudsigelige og relationelle møder mellem menneskelige kroppe

(som indskolings elever, lærere og mig selv som forsker), ikke-menneskelige kroppe (som billedbøger, tøjdyr, kostumer, farver, strimler) og det mere-end-menneskelige (ideer og virtuelle fantasi-billeder); altså møder, hvor mennesker medieres med ikke-mennesker, og den menneskelige eksistens i verden således kan gentænkes med det mere-end-menneskelige.

“ Jeg definerer i afhandlingen indskolings elever som relativt autonome og sammenfiltrede agenter i egen ret, der ikke per se er underlagt voksens dominans i skolen, men kan improvisere med deres egne legeerfaringer i skolens rum.

Hvad udforsker jeg? Yngre elever, billedbøger og dramaleg

I alt 70 elever fra 1. og 2. klasse og tre lærere fra to folkeskoler i Danmark har deltaget i afhandlingens undersøgelser med fortolkning af billedbøger gennem procesdrama. Jeg har over halvandet år fulgt syv litteraturdidaktiske undervisningsforløb i folkeskolens indskolings-danskfag, hvor eleverne og lærerne har fortolket nyere billedbøger med procesdrama. Derudover har jeg gennemført syv performative undersøgelser af små elevgruppers egne fortolkninger af billedbøgerne med procesdrama, hvor eleverne relativt autonomt har bestemt de drama-aktiviteter, som vi fælles har deltaget i. Endelig har jeg gennemført syv *intra-views* med to af lærerne, hvor jeg med inspiration fra Karen Barad har arbejdet med at indfange kropslige stemninger i særlige rum, og hvor de fælles samtale-relationer bliver til som nye kropslige sanseoplevelser med begivenhederne.

Jeg definerer i afhandlingen indskolings elever som relativt autonome og sammenfiltrede agenter i egen ret, der ikke per se er underlagt voksens dominans i skolen, men kan improvisere med deres egne legeerfaringer i skolens rum; i særdeleshed gennem procesdrama. Gennem procesdrama kan litteraturundervisningen blive endnu mere engagerende for dem selv og lærerne. Det kalder jeg *dramaleg* (se også Sæbø, 2003), altså en slags 'rettet' dramaturgisk leg med figurer, rum og forløb i litteraturundervisningen, hvor eleverne med deres legeerfaringer, 'vilde' improvisationer og store engagement kan lære både lærerne og mig som forsker noget nyt. En af lærerne fortæller i et *intra-view*, hvordan hun oplever dramalegen i undervisningen:

"Jeg kunne jo mærke, at jeg fik jo modspil af børnene. Og så vil børnene måske tænke (vejer med hænderne) "hov, hov, det her, det er vi måske faktisk bedre til end de voksne, ikke". Og det er ikke så tit, at de får det at vide i skolen. Altså at der faktisk er noget, de er bedre til end de voksne, altså (griner)".

(Lærer, skole 2)

Dramalegen er en lystfyldt, improviseret og 'rettet' dramaturgisk undersøgelse af kunstformer som billedbøger og teater, der finder sted i danskundervisningen, og hvor det er muligt at for eleverne at anvende udtryk fra deres egne rolle-lege fra f.eks. skolefritidsordningen og skabe noget helt nyt og lidt vildt. Dramalegen kan rumme det uforudsigelige *andet*, der bliver til i

“ Jeg undlader at anvende metodiske greb som kodning og tematisering i afhandlingen, men fører den tunge teori ned i mit empiriske materiale gennem et mikrofokus på f.eks. en enkelt elevs tårer i undervisningen.

elevernes møde med kunst. At lege dramaleg i skolen giver indskolings-eleverne muligheder for at improvisere med forskellige roller, rum og forløb i skolens litteraturundervisning og således også lege med lærernes og skolens dominans i forhold til tingene; særligt når lærerne selv leger med. Endelig forstår jeg i afhandlingen billedbøger som en 'næsten-levende' ting; altså som vibrerende materialitet, der bliver til som hemmelige og rytmiske vibrationer af anderledeshed i mødet med andre kroppe og rum. Billedbøger er altså i afhandlingen ikke blot "døde" artefakter behersket af mennesker, men en slags *sansepakker*, der som tågede billeder og fantasier flyder ud og med eleverne, lærerne og forskeren.

Hvorfor gør jeg det? En teoretisk begrundelse

Jeg har været litteraturredaktik i mange år; både i folkeskolens indskoling og mellemtrin, i læreruddannelsen og ved universitetet. De yngste elevers møder med litteratur har til stadighed undret mig; dels hvor lidt der fokuseres på deres egne meningsskabelser i fortolkningsprocesserne, dels hvordan dramapædagogikken anvendes noget lemfældigt i både skolens og læreruddannelsens praksis, selvom opfordringen til at arbejde med drama fremgår tydeligt af danskfagets nuværende *Fælles Mål*. I afhandlingen har jeg derfor søgt efter teoretiske begrundelser for litteraturredaktikken i indskolingen, som gør det muligt at afsøge elevernes møde med litteraturen som kunstform gennem drama (Haugsted, 1999). Således vælger jeg i afhandlingen at 'tænke med filosofisk teori' for at afsøge, hvad der sker, når empirien kobles mere direkte til tunge filosofiske begreber som f.eks. affekt. Jeg undlader at anvende metodiske greb som kodning og tematisering i afhandlingen, men fører den tunge teori ned i mit empiriske materiale gennem et mikrofokus på f.eks. en enkelt elevs tårer i undervisningen. Jeg tager særligt udgangspunkt i den posthumane tænkning med litteraturfilosoffen Gilles Deleuze, den feministiske kvantefysiker Karen Barad, og deres teoretiske begreber om *affekt*, *intra-aktion*, *dramaleg* og *rettethed*. Jeg gør det for at gentænke de mere etablerede forståelser af litteraturundervisning med fokus på æstetiske tekster og fortolkning gennem mere strukturerede tekstanalyser, der ikke altid synes at optage eleverne. I afhandlingen improviserer indskolings eleverne med billedbøgerne gennem procesdrama og fortolker dermed mere frit, nyt og anderledes, hvad der engagerer dem dybt.

Hvordan gør jeg det? En kunstbaseret performance-udforskning med procesdrama

I afhandlingen undersøger jeg forskningsspørgsmålet gennem *kunstbaseret performanceforskning* (Østern et al., 2021). Denne metodologiske tilgang er en postkvalitativ "ikke-metode", hvor teori og filosofiske begreber udgør de primære værktøjer i behandling af empirien til at undersøge det mere uforudsigelige og vilde. Den er også kunstbaseret i forhold til at arbejde med mere holistiske og

handlende krops-metodikker som f.eks. drama. I drama kommer det umiddelbart almindelige til at se mærkeligt og spændende ud gennem æstetiske formudtryk som f.eks. den varme stol, hvor et tøjdyr kan blive "levende" og fortælle om sine oplevelser i billedbogens univers. Gennem procesdrama (drama-in-education) kan eleverne, lærerne, forskeren og tingene "trylles om" til fiktive figurer/karakterer, som skaber nye fiktive rum/verdener og fiktivt-tidslige handlingsforløb med krop og stemme. At undersøge billedbøger med drama skaber altså kunstneriske fiktioner, som gør det muligt at gentænke, sanse og producere nye betydninger af menneskelige og ikke-menneskelige eksistenser i verden, skole og fiktion. F.eks. må eleverne i undervisningen forholde sig til, hvordan de kan hjælpe et fortvivlet pindsvin (som er lærer-i-rolle), skræmme en ond heks, som har besat deres dansklærer (ved at finde på remser!) eller interviewe et skurkagtigt tøjdyr, som er blevet "levende"!

Som forsker er jeg også selv en dramatisk, sanselig og sammenfiltret agent i de performative møder med de betydningsskabende performance-fortolkninger med billedbøgerne. Min forskerposition er således ikke som en "fremmed", der kommer på besøg og undersøger eleverne "udefra", men noget mere ubestemmeligt. Det har været både som hyggelig "gæstelærer", der gerne taler med om regnfrakker og sjove oplevelser, og en *forsker-i-rolle*, der selv træder ind og improviserer med eleverne i fiktionen. Det kan ses på nedenstående (billede 2), hvor eleven Isabella (tv.) er den spillende fortæller-figur, som guider dramaprocesen i det dramaturgiske teater-rum (markeret med gaffa-tape), mens Lone (n.tv) er den onde hare-skurk, Victor (ø.tv.) den mystiske abe og jeg selv den 'sovende og skræmte' prinsesse i den fælles kropslige fortolkning af billedbogen *Tork & Hest: Den sovende prinsesse* (Jensen, 2021).

Billede 2: Et dramatisk tableau med billedbogen *Tork & Hest* (Jensen, 2021)

“ For mig ligger det vigtige i på den ene side at kunne fokusere på yngre elevers agency i forhold til at kunne være ”bedre end de voksne” til at fortolke billedbøger med krop og stemme i procesdrama i forhold til danskfagets *Fælles Mål*.

Kunstbaseret performanceforskning som metodik er således en udforskning af kunstformene og deres betydningsskabelse gennem kropslige udtryk, hvor rum, tid, krop og ideer kontinuerligt flyder sammen, bevæger sig og bliver til som noget momentant nyt. Det kalder jeg *sanselig viden*; altså en form for erfaringsbaseret ”læring”, som *ikke* er kognitiv og logisk-rationel, men en livgivende og sanselig animering af relationer mellem elever, lærere, forskere, borde, tøjdyr, billedbøger, teater-tape og alt muligt andet, som sedimenteres i menneskekroppene og bringes med videre som sansninger.

Projektets afslutning. Hvad skete der egentlig?

Det, der altså sker, når indskolings elever fortolker litteratur med procesdrama i den danske folkeskoles L1-danskfag, er således, at de indlever sig sanseligt i fiktive figurer fra billedbøgerne. Dermed skaber de sammen nye muligheder for at indleve sig i andre; både mennesker og ikke-mennesker. De bevæger sig også rundt i de litterære kunstverdens-rum ved at omskabe klasserummene til nye, fiktive verdener, hvor de så kan medskabe nye relationelle betydninger med billedbøgerne. Endelig skaber eleverne selv en ny og fiktiv tid ved at handle kropsligt i relation med billedbøgerne som på en gang virtuel-fiktiv og konkret-aktualiseret virkelighed. Billedbøgernes ’relationelle kropslighed’ gør dem således til en slags animerede og næsten-levende agenter, som bliver til gennem elevernes betydningsskabende fortolkninger i performative handlinger med krop og stemme i procesdrama.

Eventyret fortsætter: En spirende tilblivelse af danskfaget som kunsthøgskole?

Hvorfor har det været vigtigt for mig at udarbejde en afhandling, der anskuer verden, elever, lærere, litteratur, kunst og ting lidt anderledes end med f.eks. det sociokulturelle perspektiv? For mig ligger det vigtige i på den ene side at kunne fokusere på yngre elevers agency i forhold til at kunne være ”bedre end de voksne” til at fortolke billedbøger med krop og stemme i procesdrama i forhold til danskfagets *Fælles Mål*. Eleverne er altså på sin vis dygtigere end lærerne i forhold til at arbejde med det kunstbaserede i danskfaget (!). På den anden side handler det også om at fremme agency med yngre elever i forhold til at kunne arbejde fagdidaktisk med uforudsigelige møder i forhold til litteratur; altså når yngre elever og lærere møder og sanser de virtuelle fiktioner, som ’springer ud’ af billedbøgerne. Undervejs i projektet har eleverne og lærerne været dybt engagerede i arbejdet med at skabe noget ”tæt på kunst” med billedbøgerne i danskfaget. Det samme er sket efterfølgende med mine forskerkolleger, og skolernes lærere og pædagoger med deres store interesse for denne lidt anderledes afhandling, der også kan ses som noget ’fremspirende’ i nordisk litteraturredidaktik (se f.eks. Åkerholm, 2025). Mit håb er, at afhandlingen gennem sine fund

med det kunstbaserede og det posthumane spirer frem som nye og 'vilde' rødder i litteraturredidaktikken. Måske kan undersøgelserne af litteraturundervisning med de kunstbaserede processer skabe mere fokus på yngre elevers agens, og deres arbejde med drama, æstetik, kunst og leg i skolen? Måske 'summer' det fremtidige danskfag i folkeskolens indskoling ligefrem af drama, teater, leg og kunstbaserede udtryk med billedbøger (Austrius & Sørensen, 2009)?! Måske tilbliver det fremtidige danskfag som et engagerende kunsthag, hvor elever og lærere leger mere ligeværdigt sammen, og sammen skaber noget nyt gennem elevernes egne legeerfaringer, kunstformer som drama og billedkunst, og med billedbøger som uforudsigelige møder.

Referencer

Austring, B. & Sørensen, M.C (2009). Dramaunderviserens mange roller: Hvorfor summer folkeskolen ikke bare af Drama? i K. Fink-Jensen & A.M Nielsen (red.). *Æstetiske læreprocesser - i teori og praksis* (s. 89-109). Billesøe & Baltzer.

Haugsted, M.Th. (1999). *Handlende mundtlighed: Mundtlig metode og æstetiske læreprocesser*. DLH.

Heiden, T.R. (2025). *Stor drama med de små: Begivenheder med litteraturundervisning, indskolings elever og procesdrama i folkeskolens danskfag*, PhD-afh., AU/DPU. pure.au.dk/ws/files/428964946/Samlet_afhandling_final_THRH.pdf.

Jensen, L. (2021). *Tork & Hest: Den sovende prinsesse*, Jensen & Dalgaard.

Sæbø, A. B. (2003). *Drama i Barnehaven*. Oslo: Universitetsforlaget.

Østern, T. P., Jusslin, S., Knudsen, K.N, Maapalo, P., & Bjørkøy, I. (2021). A performative paradigm for post-qualitative inquiry. *Qualitative Research: QR*, 23(2), 272–289. <https://doi.org/10.1177/14687941211027444>

Åkerholm, K. (2025). *Att bli med besväret i litteraturundervisningen: Posthumanistiska perspektiv på bilderboken i årskurs 7–9 och gymnasiet*. Åbo Akademi. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-4582-4>